

УДК 378. 011.31

К 45

Володимир КОБРІЙ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті виявляються істотні реформи у змісті практичної підготовки фахівців, її стратегічні засади, що проектується на майбутню діяльність студентів та потребують обґрунтування особистісно орієнтованої моделі навчання. Розкриваються відповідні педагогічні умови демократизації практичної підготовки майбутнього фахівця, які стосуються упровадження у педагогічних ВНЗ України сучасних інформаційних технологій, індивідуалізації та диференціації навчання і виховання, закріплення за кожним студентом статусу суб'єкта, організації самостійної навчальної діяльності студентів тощо.

Ключові слова: *практична підготовка фахівців, особистісно орієнтована модель навчання, педагогічні умови, інформаційні технології, індивідуалізація та диференціація навчання і виховання, суб'єкт, організація самостійної навчальної діяльності, педагогічні ВНЗ України.*

Постановка проблеми. У змісті практичної підготовки фахівців остаточно визначилися орієнтири на гуманізацію, демократизацію та національні цінності, що передбачає її зорієнтованість на інтеграцію європейської освіти і забезпечення якісної підготовки фахівців у ВНЗ України. Відтак реформування змісту вищої педагогічної освіти відповідає її розвитку, новому педагогічному мисленню, послідовному, негайному й рішучому проведенню радикальної трансформації освіти, яка має перейти до стадії глибоких структурних та системних перебудов.

У цьому контексті на перший план виходять питання використання у підготовці фахівців сучасних інформаційних технологій та підвищення конкурентоздатності наукового потенціалу нації. Адже конкурентоспроможність та здатність випускників до інноваційної професійної діяльності вважаються необхідними для кожного сучасного європейця, і реформування вищої освіти веде до досягнення іншої якості підготовки випускників вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демократичні особливості перебудови змісту сучасної вищої освіти розкриваються в контексті Болонського процесу (В. Андрущенко, В. Кремень, О. Ніколаєнко [5], О. Сухомлинська [10] та ін.), важливих трансформаційних процесів у галузі вищої освіти (А. Алексюк, В. Бондар, О. Дубасенюк, В. Кушнір, О. Савченко [6], А. Сбруєва, М. Фіцула, О. Янкович та ін.). Питання перебудови сучасної вищої освіти висвітлюються у працях М. Солдатенка [9], А. Фурмана та ін., які розглядають її у контексті обґрунтування необхідності важливих трансформаційних процесів в умовах Болонського процесу, а також модульного навчання, організації самостійної роботи студентів тощо. Дослідники здійснюють окремі підходи до визначення змісту базової педагогічної підготовки (В. Шахов), орієнтирів педагогічної освіти (І. Бех [1], О. Вишневський [2]), завдань творчого характеру (О. Корсакова [4], В. Тюріна) та ін. Концепція В. Сагарди [7] щодо методичної системи підготовки педагога в університеті передбачає впровадження діяльнісно-особистісного підходу в організації самостійної роботи студентів, що зумовлює істотні перетворення в університетській освіті фахівців. Водночас сучасний стан розвитку тенденцій удосконалення змісту практичної підготовки фахівців у ВНЗ України характеризується недостатньою характеристикою змін щодо цієї підготовки та нечіткістю визначення європейського вектора розвитку таких змін.

Мета статті – простежити розвиток уявлень про реформування змісту практичної підготовки фахівців, окреслити їх європейський вектор розвитку та виявити педагогічні умови практичної підготовки майбутнього фахівця у педагогічних ВНЗ України.

Для обґрунтування чітких стратегічних орієнтирів щодо визначення змісту сучасної практичної підготовки фахівців важливо враховувати соціальне замовлення та пріоритети, закладені у всіх нормативних документах, що реалізують державну політику у сфері освіти, нові підходи щодо розкриття ідей духовності й гуманізації, індивідуалізації й диференціації, особистісно орієнтованого навчання і виховання, розвивального, виховного, профільного навчання, демократизації, що веде до упровадження кредитно-модульної системи навчання, розширення можливостей для організації самостійної роботи студентів тощо. Пріоритетність гуманістичних цінностей зумовлює процеси гуманізації та гуманітаризації освіти як головні напрями її реформування.

Як вважає О. Савченко, аналіз таких філософських питань, як "відображення в освіті досягнень науки, співвідношення природничого і гуманітарного знання, ...освітніх систем у різні вікові періоди, ієрархія факторів формування особистості, спільні цілі освіти і виховання, вибір моральних і освітніх ідеалів тощо" потребує "належної філософської проробки питань освіти" [6, 20 – 21]. Вчена підкреслює їх складність для педагогів, усвідомлення важливості глобальної відповідальності людини за інших та формування у неї такого світогляду, що свідчить про можливості освіти, які передбачають формування умінь толерантного співжиття.

Принцип урахування соціального досвіду та відповідності запитам практики є важливим для змісту підготовки педагога. Необхідність урахування запитів практики передбачає створення максимально сприятливих умов для виявлення і розвитку здібностей кожної людини, її самовизначення, подолання формалізму, стійкого небажання вчитися. Ідеться також про формування здатності учасників навчально-виховного процесу до самореалізації та саморозвитку, самовиховання. Конструювання цього змісту все ж не буде повноцінним без урахування участі особистості у різноманітних життєвих ситуаціях, видах діяльності і спілкування. Зміст педагогічних дисциплін має допомагати кожному фахівцю досягти такого рівня професійного розвитку, який відповідає його стандартам і якостям, статусу суб'єкта

власної діяльності. Це означає створення сприятливих умов для самовдосконалення, відповідності інформації майбутній творчій діяльності та індивідуальним особливостям і можливостям студентів. Відтак зрозуміло, що протягом усього періоду існування вищої школи програми навчальних дисциплін враховували можливість практичної реалізації знань у практиці школи, поза нею чи у ВНЗ. Ці дисципліни зазвичай орієнтували на процес якісного викладання інформації з навчальних предметів, що означало нереалізованість їх значних виховних і розвивальних можливостей.

У радянський період зміст навчальних дисциплін втілював прагнення педагогів забезпечити у середній та вищій школі політехнічний принцип. Такий зміст освіти потребував розробки методів навчання з метою формування умінь самостійного засвоєння знань тощо [8, 246]. Наголошувалося також на профорієнтації школярів та поєднанні навчання з виробничою працею [8, 249 – 250].

Важливим принципом якісного оновлення змісту практичної підготовки студентів є його індивідуалізація та диференціація. Уже сама постановка завдання (визначення його проблеми) для кожного студента зокрема дає йому змогу включитися у пошукову чи дослідницьку роботу, напружити психічну, духовну, соціальну чи фізичну сфери, долати труднощі, вдосконалюватися. А перспективи оновлення усіх аспектів діяльності в освіті, безперечно, залежать від зорієнтованості змісту проблемних завдань на творчість. Це означає забезпечення навчально-виховного процесу, зорієнтованого на вдосконалення навколишньої дійсності і кожної особистості. Необхідність досягнення іншої якості підготовки випускників вищої школи в умовах європейської інтеграції, глобалізації й осучаснення змісту освіти, його адаптації до умов входження підростаючого покоління у відкрите суспільство XXI ст. потребують з'ясування історичних умов формування досвіду демократизації змісту педагогічних дисциплін.

Упровадження ефективних технологій, які забезпечують різнобічний розвиток особистості, а отже – її індивідуалізацію, реалізується також у межах диференційованого навчання (в умовах

масової роботи), що передбачає поділ усіх студентів на умовні групи з однорідними психологічними характеристиками і рівнем підготовки. Очевидно, що новим вимогам до навчально-виховного процесу, докорінними змінами способу життя студентів, відповідають сучасні інформаційні технології в освіті, впровадження яких у ВНЗ України задля вдосконалення практичної підготовки студентів ефективно сприяє виробленню у свідомості студентів моральних цінностей, створенню атмосфери співдружності та дає можливість педагогу стати справжнім партнером і співучасником роботи. Адже перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства супроводжується процесами глобалізації та міжнародної інтеграції світової освіти.

Дослідники педагогічного процесу ще в 70-х рр. ХХ ст. (Т. Щукіна, М. Скаткін і ін.), відзначаючи необхідність системності в організації самонавчання, наголошували на можливості забезпечення розвивального ефекту від самостійної роботи. Розвиваючи ці положення, Б. Коротяєв, П. Підкасистий акцентували увагу педагогів на процес перетворювальної діяльності на базі засвоєної інформації та обґрунтували його вплив на розвиток особистості. Прогресивним явищем тогочасної педагогіки стала низка досліджень В. Давидова, І. Ломпшера, А. Маркової, Г. Абрамової та ін. щодо забезпечення пізнавальної мотивації навчання, вивчення індивідуальних особливостей молодих людей, що проявляються в діяльності, тощо. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. важливими стали шляхи модульної побудови змісту навчальних дисциплін та використання для цього відповідних засобів у ВНЗ та школах. Ідеї А. Фурмана щодо організації модульного навчання, побудови змісту підручника за модульним принципом стають визначальними у викладанні сучасних педагогічних дисциплін. Міні-підручник у модульно-розвивальній системі А. Фурмана стає цінним засобом саморозвитку та самоуправління (під час вивчення будь-яких вузівських дисциплін).

Сьогодні потреба удосконалення змісту вищої освіти визначається тенденцією забезпечення якісної освіти впродовж усього життя. З цього приводу С. Ніколаєнко зазначав: "Висока якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії та практики і

визначається стандартами освіти, оцінкою якості освітніх послуг суспільством. Держава спільно з громадськістю здійснює перманентний моніторинг якості освіти, забезпечує його прозорість, сприяє розвитку громадського контролю” [5, 180].

Завдання дослідницького характеру, формування атмосфери зацікавленості, напруження розумових сил, додання труднощів у навчанні, питання організації пізнавальної діяльності все частіше порушувалися задля досягнення належного рівня творчості і розглядалося у нерозривному зв’язку із самостійною роботою студентів. Тому педагоги важливу роль відводять творчим завданням, виконанню творчих робіт, дослідженню насичених яскравими подіями життєвих ситуацій тощо. Така практика навчання, за якою інформація пропонується не для вивчення напам’ять, а для використання у творчій роботі, відповідає реалізації діяльнісного компонента змісту освіти. Звідси, здатність людини до творчості, до розв’язання безлічі нестандартних завдань забезпечуються не шляхом традиційного навчання, у якому б пропонували готові рецепти (адже таких рецептів до розв’язання нестандартних ситуацій немає).

О. Вишневський [2] підкреслює розвивальний і виховний “ефекти” перетворювальної діяльності й обґрунтовує необхідність з’ясування незрозумілого, здійснення самостійного перенесення знань у нову ситуацію, виявлення нових функцій відомих об’єктів, інших способів розв’язання, знаходження оригінальних шляхів виконання тощо У змісті перетворювальної діяльності О. Корсакова пропонує завдання творчого характеру, що орієнтують на перетворювальну діяльність і звертає увагу на творчий характер перетворювальної діяльності у випадку здійснення самостійного перенесення знань у нову ситуацію [4].

У зв’язку з перенесенням акценту з діяльності педагога на діяльність студента потрібно уточнити, хто на занятті здійснює контроль. При домінуючій ролі педагога, як правило, домінує і контроль з його боку. Він тут часто виступає єдиним знавцем критеріїв та результатів діяльності. Якщо ж “творцем” навчальної дії є студент, то в силу цього саме він передовсім і повинен контролювати її

перебіг. Таким чином, зростає питома вага самоконтролю. Необхідна широка спеціалізація студентів, що означає зміну освітніх цілей у напрямі професійного самовизначення в умовах навчання і виховання та міжкультурної взаємодії, які забезпечують розвиток студентів і побудову фундаментального, практичного, варіативного змісту освіти.

Зауважимо, що самостійна діяльність кожного студента є основною передумовою становлення його як суб'єкта демократичних стосунків. Ефективність дій суб'єкта залежить від особистого включення у діяльність, яка починається лише тоді, коли він сам усвідомлює обмеженість наявних засобів діяльності і починає шукати нові. Власне творчість передбачає деякі самостійні дії студентів, особливо пов'язані з конструюванням і проектуванням, пошук власних стимулів виконувати роботу, формулювання своїх суджень і висновків тощо.

Реалізація Концепції гуманітарного розвитку на період до 2020 р. сприятиме "формуванню демократичного, консолідованого суспільства, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації і розвитку особистості, і тим самим сталою розвинутою держави", "соціально-культурній активізації громадянина та громадянського суспільства", "поліпшити моральне та фізичне здоров'я нації", "служитиме розвитку інформаційного суспільства", "стимулюватиме подолання культурно-ідеологічних розходжень в українському суспільстві, поверненню громадянам історичної самоповаги, гордості за свою державу і віри в її майбутнє" [3]. При цьому орієнтирами якості результатів такої політики мають слугувати індекс розвитку потенціалу людини (що розраховується в основному на основі тривалості навчання), місце українських ВНЗ у світових рейтингах університетів, рівень подолання недовіри та гармонізація стосунків різних груп у суспільстві тощо.

Орієнтація на здобування, пошук інформації, побудову самостійної роботи, яка враховує різномірний зміст освіти (відображений у різномірних програмах, підручниках, посібниках), розвантаження та перерозподіл інформації (що не зменшують можливість ознайомлення з інформацією) змінюють традиційні функції педагогів. Така практика навчання, за якою інформація пропонується не для запам'ятовування,

а для її використання у творчій роботі, відповідає реалізації діяльнісного компонента змісту освіти.

Позитивний психологічний клімат в організації навчальної діяльності як важлива умова реалізації сучасних інформаційних технологій організації навчання у педагогічній підготовці майбутнього фахівця залежить від побудови педагогічної взаємодії, стосунків між учасниками навчального процесу. Це означає, що на всіх етапах організації навчальної діяльності педагог повинен виявляти мудрість і тактовність, позитивні емоції, не дорікати студентам за їхню низьку успішність, фізичні вади чи негативну поведінку. Адже найпершим завданням педагога є створення такого середовища, що забезпечується відповідними стосунками, яке б надавало моральну допомогу, стимулювало студентів ставати кращими.

Висновки. Визначення стратегії реформування змісту сучасної практичної підготовки фахівців передбачає поєднання інформатизації та творчості у забезпеченні різнобічного гармонійного розвитку особистості. Проблема оновлення змісту практичної підготовки фахівців повинна розглядатися у зв'язку з активною участю студентів у навколишньому житті, пошуком засобів стимулювання самостійної творчої діяльності.

Окрім застосування ефективних методів і форм (у межах різноманітних технологій навчання) та їх оптимального поєднання, педагогічними умовами якісної практичної підготовки майбутнього фахівця у педагогічних ВНЗ України є також упровадження сучасних інформаційних технологій, індивідуалізація та диференціація навчальної діяльності студентів, закріплення за кожним студентом статусу суб'єкта, організації самостійної навчальної діяльності студентів, позитивний психологічний клімат, контроль за навчальною діяльністю студентів у поєднанні із самоконтролем тощо.

Перспективи дослідження. Подальшого дослідження потребують застосування інтерактивних методів і засобів, форм індивідуалізованого навчання на практиці.

Література

1. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5 – 14.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. Вишневський. – 2-е вид., доопрац. і доп. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.
3. Концепція гуманітарного розвитку України від 27.03.2008 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.guon.kiev.ua/?q=node/446>.
4. Корсакова О. Способи формування в учнів досвіду перетворювальної діяльності / Ольга Корсакова // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 31 – 33.
5. Ніколаєнко С.М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / Станіслав Миколайович Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 319 с.
6. Савченко О. Цілі й цінності реформування сучасної школи / Олександра Савченко // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 20 – 23.
7. Сагарда В.В. Система підготовки педагога в університеті / Володимир Васильович Сагарда // Рад. школа. – 1991. – № 10. – С. 73 – 77.
8. Совершенствование содержания образования в школе / под ред. И.Д. Зверева, М.П. Кашина. – М. : Педагогика, 1985. – 272 с.
9. Солдатенко М.М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу / М.М. Солдатенко // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 3 – 5.
10. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Сухомлинська. – К. : АПН, 2003. – 68 с.

Кобрий В. Педагогические условия практической подготовки специалистов в педагогических высших учебных заведениях Украины. В статье выявлены существенные реформы в содержании практической подготовки специалистов, её стратегические основы, проектирующиеся на будущую деятельность студентов и предполагающие обоснование личностно ориентированной модели обучения. Раскрыты соответствующие педагогические условия демократизации практической подготовки будущего специалиста, касающиеся внедрения в педагогических вузах Украины современных информационных технологий, индивидуализации и дифференциации обучения и воспитания, закрепления за каждым студентом статуса субъекта, организации самостоятельной учебной деятельности студентов и т. д.

Ключевые слова: практическая подготовка специалистов, личностно ориентированная модель обучения, педагогические условия, информационные технологии, индивидуализация и дифференциация

обучения и воспитания, субъект, организация самостоятельной учебной деятельности, педагогические вузы Украины.

Kobriy V. Pedagogical conditions of practical training in higher pedagogical educational institutions of Ukraine. The article reveals significant reforms in the content of practical training, its strategic principles that are designed for students and their future activities and require the justification of a personality oriented educational model. The author discloses appropriate pedagogical conditions of democratization of practical training of future specialists concerning the introduction of modern information technologies in higher pedagogical educational institutions of Ukraine, as well as individualization and differentiation of education, assigning each student the status of a subject of independent learning activities and so on.

Key words: practical training, personality oriented educational model, pedagogical conditions, information technologies, individualization and differentiation of education, the subject, organization of independent educational activities, higher pedagogical educational institutions of Ukraine.